

Europa 2

Suïssa

Morges: vora el llac Léman i el Mont-Blanc

Aquest aire del Léman té una densitat espiritual feta de la melangia que hi deixaren, surant com una boirina invisible, les mirades de tants ulls consirosos, els sospirs de tants de cors enfebrats, que vingueren a cercar un redós de pau on covar els somnis que duïen secrets, i s'hi trobaren. (GAZIEL, *Seny treball i llibertat*, 1961)

Conec molt poc Suïssa. Sempre ha estat un lloc de pas per a mi. L'he creuada en tren, venint en tren, camí de casa. L'he feta amb cotxe, de pas cap a Estrasburg. Però la majoria de vegades l'he guaitada des de la finestra rodona de l'avió. I és que cada sistema de comunicació té el seu encant. Si trieu el cotxe, les giragonses empinades del país confederat per excel·lència us fan penetrar l'espai enigmàtic del bosc i us endinsen al ventre i el llom de les seves muntanyes encadenades. D'altra banda, l'elecció del tren mai és desencertada. Són còmodes, lleugers, amb un toc d'elegància. Per les finestres veieu passar els paisatges, tendres o rúfols, emboirats o estergits i enjogassats, segons les estacions i la roda del temps.

Per altra banda, la situació cèntrica de Suïssa dins Europa fa que la imatge enfarinada de les seves muntanyes sigui una companyia plaent en els vols internacionals. Hi vaig anar uns dies a l'inici de la tardor de 1993, devora el llac Léman.

En tot cas, de Suïssa sempre m'ha impressionat el seu localisme obert i casolà i la seva imatge tradicional de poble tranquil i complidor. La pau, l'ordre, la netedat, la quietud plaent, el bon viure, tot forma part del tòpic més estès i reputat. I hem de convenir que és veritat. Al meu parer, l'explicació de moltes d'aquestes característiques i la seva peculiaritat té molt a veure, d'una banda, amb el règim de la seva confederació de cantons i, de l'altra, amb el pes real, madur i eixerit del sistema cívic democràtic exercit al llarg del temps. Rere tota determinació pública hi ha aquest engranatge de seguretat. Fins les coses més nímies són sempre objecte de consulta popular. D'aquí la pau, el benestar i la seguretat habituals al país, qualitats sempre tan apreciades pel capital; i la càrrega positiva i estimulante dels valors tradicionals que l'experiència ha revalidat. Així la banca, la religió, el tram familiar, la discussió política sana, els costums i formes establertes són de difícil remoció. Es mouen dins una certa inèrcia que no necessàriament és negativa. Suïssa és un poble estable dins un món inestable; això és la salut de la seva moneda i el motor prudent de la seva gent.

Les bases d'aquesta estructura descansen a la banca, el turisme d'alta categoria, que ara ja es massifica inevitablement, l'agricultura (llet, formatges, xocolates, etc.), el reguitzell de rellotges que des de tantes cases particulars i aparadors de botigues marquen el pas del temps, i una indústria electrònica i química en creixement accelerat.

Últimament, sobre aquesta estructura i mentalitat s'està produint un cert clivellament. Algunes veus crítiques sostenen que el sistema s'ofega, que cal assimilar-se a la nova Europa de la Comunitat Europea. Però a molts no se'ls escapa que amb la unió als mecanismes econòmics i polítics de la CE els suïssos hi poden perdre força, fins i tot el mateix concepte operatiu, bàsic i democràtic del seu federalisme popular. I, en efecte, de moment, i no crec que sigui per simple

inèrcia sinó per reflexió i experiència madura, el vot popular ha donat la continuïtat al sistema i el refús a la integració a la CE, És tota una lliçó de política, de mecanisme democràtic o de bon sentit. El fet encara contrasta més si veniu d'un país com el nostre, sempre tan ple de prestidigitació adventícia.

Tampoc no cregueu que aquesta pau i quietud sigui un llast pels esperits inquiets i innovadors. Tot el contrari. Suïssa ha estat sempre terra de pas o d'estada per a personatges de molt de tremp i alenada innovadora. Joan Calvino, Erasme de Rotterdam, Mme. Staël, el mateix Goethe, Salvador Madariaga, el nostre Josep Carner en són exemples. I quan hi ha hagut convulsions internes, tot i haver patit alguna atzagaiada d'intolerància cruenta, com la crema de Miquel Servet per ordre de Calvino, el país ho ha resistit i superat.

Per a mi, Suïssa té, a més a més, l'encant del moment transitori, irrepetible, dins el pas del temps. Això és precisament la causa de la bellesa privilegiada de la seva naturalesa, tota plena de petites variacions estacionals. Muntanyes de totes les altures, planes entollades, obagues fosques i humides, comellars lluminosos de vaques de pastura, llacs de colors vius, alegres o pensarosos i endormiscats. Gaudiu a mansuetud del verd del camp, des del més tendres i vaporosos als densos i ennegrits. Els celatges, en moviment, alternen el blanc, el gris i el blau. I la majestuosa coronació que fa la neu tova, blanca, de mantell suau.

Aquests dies els vaig passar a Morges, a la vora del llac Léman, el qual dona directament al meu hotel. Des de la finestra es veu la planta abrupta i magníficent del Mont-Blanc (4810 metres d'alçada). No em cansaria d'observar aquest paisatge. En espai de poques hores podeu veure les transformacions més extremes i variades en el color i el moviment de les aigües i en la mansuetud o vibració dels arbres. I és que a Suïssa el paisatge té l'encant dels límits. Sempre us moveu en un món clar de fites i d'espais individuals, sempre

les carenes defineixen la visual. En el meu cas és l'esplendor florida d'escuma blanca que retalla el Mont-Blanc dins la llarga carena de muntanyes. La pau de l'entorn que forma el llac tranquil, de fons gris perla, amb cignes solemnes i estarufats, i la deambulació silenciosa de la gent al petit port, just al costat del castell, de proporcions menudes i formes massives i arrodonides, conformen un ambient agradable i malenconiós que us infon sentiment, complaença i companyonia.

Però no us cregueu que aquesta és la imatge permanent i benèfica. Tot al contrari, aquesta naturalesa és molt mòbil i canviant dins la seva permanència limitada. Anys enrere, a l'estiu, des de la taula d'un restaurant, mentre sopàvem una mica abans del capvespre, vaig contemplar embadalit el pas inexorable, metòdic i gradual del grop d'una tempesta sobre aquest mateix llac. Era un diumenge tranquil, sense a penes brisa. Sobre la gespa, petits grups familiars somiejaven dins la calma estiuenca. L'aigua era llisa, brunyida, llambrejant. El bany purificador era obligat. La transició va ser en un curt període de temps. S'inicià el vent de grop, els núvols cavalcants cobriren ràpidament de gris fosc amenaçant el fons tèrbol de les aigües. De sobte, la gotellada, densa, gruixuda, en cortina. Gran enrenou de gent que fugia cercant aixopluc... En una hora escassa desfilà el grop sobre el llac. Passàrem del sol tebi al vent fort. Va seguir la remor agitada de les branques dels arbres, el degoteig pesant de la pluja, l'agitació tèrbola, anàrquica i desfermada de les aigües. El pas final, a la cua del grop, ens portà de nou les clarianes, els raigs del sol sobre el xarboteig en declivi de l'aigua i la pau final dels arbres i el llac.

Tot plegat em semblà molt emblemàtic i demostratiu. Des del restaurant, dins el conjunt general, semblava una tempesta en un vas d'aigua. Una habitualitat en el país. En el nostre, la mateixa història hauria estat molt diferent, Clavegueres que no engolen, gent inerme dramàticament xopa,

qualque imprudència a la mar i més d'un refredat d'estiu. Fins amb això som diferents.

Per a nosaltres Suïssa és llunyana en les formes i en la mentalitat. Rarament els mediterranis hi arren allà. El contrast és massa gran. Els que poden hi tenen doblers a les caixes fortes dels bancs, fan alguna escapada per jugar amb la neu o hi fan estada de repòs físic o mental. Pels demés, un excés de pau, d'ordre, de mètode i de sentit cívica acaben mancat d'estímul. La nostra disbauxa existencial en pateix i fugim o tornem a l'alegria més oberta del mar i dels paisatges més crepitants.

El Mirall 73: 62-64 (1995)

Àustria

De Congrés a Viena

El juliol de 2005 vaig assistir al *XVII International Botanical Congress* a Viena. Hi havia destacats especialistes de més de cent països d'arreu del món i fou una bona ocasió per a copsar l'estat actual del coneixement de les plantes. Però no és sobre els aspectes científics que ara aquí voldria parlar, sinó sobre la ciutat de Viena i la notable impressió que em causà.

De sempre, Viena ha estat una ciutat de gran tradició artística i cultural. Les construccions, en general, són de pedra noble, la ciutat respira en els innombrables parcs i mostra la plantositat dels edificis que, en temps passats, constituïren l'esplai de la reialesa austrohongaresa dels Habsburg. Ara tot són edificis oficials, molt ben conservats, destinats a una gran diversitat de museus, exposicions, sales musicals, etc.

La vida interior d'abans ja no hi batega, encara que hi perdura el seu esperit d'època i de quietud agradosa.

D'antuvi, de Viena tots tenim una imatge clarament ben gravada en el record personal i històric amb diferent pes per a cada element segons cada tarannà particular: la fastuositat dels edificis i salons, la ritmicitat de la música clàssica, l'espplendor i distinció de la dansa i dels valsos, el record pregnant de Sigmund Freud i el seu món ofegat de libido, somnis i repressions personals, l'empenta cultural dels intel·lectuals del nomenat cercle de Viena que tan vivament conformaren el caliu del pensament dels inicis del segle XX, el concert fastuós i de relació social de cada Cap d'any, les ruïnes i sorridesa de la postguerra retratada per Graham Greene i visualitzat a la pel·lícula "El tercer home" i tot un llarg regust de societat classicitzant de base sòlida i burgesa.

Clarament en la Viena actual encara hi batega gran part d'aquest fons sensible i de distinció artística i cultural, però ja forma un entrellat més temperat, dens i atapeït, amb un turisme més indiscriminat i passavolant. També la immigració hi ha deixat la seva petja, sobretot des dels països de l'est, implicada fonamentalment en el sector dels serveis.

Un fet essencial de Viena és que es troba al costat del Danubi. El riu s'hi passeja planturós, amb cabal abundós, i forma una illa majestàtica de verdor i exuberància de vegetació. Dels diversos parcs que s'integren en el conjunt, el Prater és la zona més àmplia i magníficent de vegetació. A les voreres del riu i dels canals hi fa de molt bon caminar i els prats i l'arbrat, ara a l'estiu, donen una ombra endormiscada, suau i agraïda. Donades aquestes condicions tan grates i avantatjoses, no és d'estranyar que als vienesos els hi agradi tant fer llargues passejades i prendre un bon beuratge fresc i tonificant sota l'ombra dels grans arbres de castanyers d'Índies, bedolls, plàtans... Sempre trobeu grups de famílies o

amics que s'entretenen amb algun esport, o fan la xerrada distesa o una menjada reparadora i reconfortant.

A més, aquest entorn és molt variable de matisos. A l'hivern entra en un somni d'entendiment amb la vibració blaquinosa de la neu. Serà a la tardor i la primavera quan té l'encant dels colors i la sonoritat de l'aigua de les fonts i canals de desviació del riu. Però és ara a l'estiu, com dèiem, quan aquest paisatge crea racons de solitud sonora, alegre i extasiada i la manyaga sensació de frescor i recolliment invita a l'esplai col·lectiu i personal.

Un altre fet central de Viena és la seva posició centreeuropea, situada en una planura fèrtil i esponerosa i ben a prop també del cor feréstec de l'alta muntanya. El paisatge és així ric i diversificat. Els caps de setmana invita a fer excursions de més empenta i la muntanya ofereix un destí enlairat sempre agradós a l'estiu i ple d'estímul esportiu dins la blancor de la neu de l'hivern.

Ara bé, aquesta situació geogràfica tan central no implica que no tinguin també l'atracció de la mar més allunyada. El Mediterrani és el més proper i de les converses i les ofertes de les agències de viatge podeu veure que el seu centre d'atracció és Itàlia, Grècia, Croàcia, Turquia. De Catalunya i Espanya, en general, no hi trobeu pràcticament informació ni ofertes turístiques. Aquesta és una forta diferència respecte a Alemanya i la seva mentalitat més activa i agosarada.

Un altre tret que també sorprèn molt favorablement al visitant de Viena és que hi perdura el regust de la vida dels Cafès. En efecte, la ciutat manté vivament aquesta tradició, tan unida al rejoc de les relacions personals i al batec cultural i artístic de tot una època i mentalitat il·lustrada. El mateix fet i esperit el viviu en la riquesa i ordenació de les llibreries i biblioteques. En la societat vienesa, no sols compte la tècnica i els seus avenços, car també l'humanisme i la interpretació dels fets, i l'art i sentiments hi troben àmpliament el seu

lloc i ampli desenvolupament. Potser, entre les figures més destacades, en el temps, d'aquest esperit i vivesa de concepció humana, hauríem de destacar i recomanar la lectura de les obres d'alguns vienesos anteriors a la mentalitat de la debacle europea de la segona guerra mundial. Em refereixo fonamentalment a Stefan Zweig (llegiu les seves biografies, novel·les i memòries), Arthur Schnitzler (metge famós i escriptor destacat de la societat vienesa), l'esmentat Freud (podeu, a més, visitar el seu museu), la brillantor lògica capdavantera de Ludwig Wittgenstein o el pensament destre i equilibrat de Karl Popper. Aquest fons encara perdura en la ciutat. El viu en la seva concepció suggestiva i tranquil·la, en el record museístic, en l'amor a la vibració dels sons musicals i a l'entregent consuetudinari del carrer i dels cafès. La premsa és baldera, el país funciona i es manté una tradició de base burgesa d'àmplia concepció social i econòmica.

Però tampoc oblidem el fons remogut dels esdeveniments i canvis en el segle XX i en el devanir de Viena. Dues personalitats clau que aquí hi visqueren i ens deixaren constància d'esdeveniments determinants foren Elias Canetti i Robert Musil. Els dos són també capdavanterers en la visió convulsa del segle XX. Canetti, d'origen búlgar, passà la seva joventut a Viena i, com ell mateix ens descriu, intervingué en la marxa obrera del matí 15 de juliol de 1927 sobre el Palau de Justícia de Viena per protestar pel judici absolutori dels responsables de la repressió a Burgenland (els manifestants van prendre foc a la seu del Tribunal i la repressió policial causà més de 90 morts). Aquest esdeveniment el portaren a iniciar l'escriptura de "Massa i poder", una obra cabdal per entendre els canvis i moviments predominants dins el segle XX. D'altra banda, l'austriac Robert Musil retratà, amb profunditat i agudeses, les contradiccions i el fons de la societat vienesa a la seva obra inacabada "L'home sense atributs" que també ha

passat a ser considerada una peça central de la literatura europea del segle XX.

Com podeu veure, una visita a Viena, per curta que sigui –una setmana en el meu cas–, us permet gaudir i recordar un munt de coses ja malauradament perdudes, oblidades o en procés d’extinció o silenciació. En conjunt, encara hi trobeu pau interior, afable comunicació exterior, sentit musical afinat, noblesa de concepció arquitectònica i valentia d’ideació, el plaer de l’observació geomètrica des d’un tramvia de lent recorregut, l’entregent d’un cafè, la bona rebosteria, la lectura penserosa en un parc apartat i ombrívol, el record del passat tan voluble i canviant i tantes altres coses, algunes aparentment menudes altres més centrals, però, en conjunt, totes essencials per poder donar sentit i perspectiva al viure diari i a la nostra efimera transitorietat, sempre tan circumstancial i fàcilment errívola, dins el nostre sentit i destí personal i col·lectiu i dins l’evolució dels fets i del temps.

L’Escalenc 312: 15 (2006) i 313: 15 (2006)

Bulgària

Sofia. Les cendres del comunisme

En les últimes generacions, fins als anys vuitanta, el marxisme-comunisme fou la ideologia llibertadora. Marx en el seu manifest mostrà amb inquietud el “fantasma” de la por que travessava Europa, va trobar la debilitat social del capitalisme, mostrà el front anestesiant de la religió i induí a una revolució feta, en part, d’odi de classe i, de l’altra costat,

plena de redemptorisme voluntariós. Fou el foc que portà a la revolució russa de 1917.

El bolxevisme triomfà i la militarització permeté la instauració d'un règim comunista que visqué llargament de l'expansionisme invasor. No fou així només la URSS sinó també a tot una gran àrea de països totalitaris fins el "teló d'acer".

De tots aquests països, uns foren l'avantguarda industrial del règim (Alemanya Oriental, Txecoslovàquia, Polònia), altres molt més passius, com és el cas de Bulgària o Romania.

En tot cas, he d'indicar que no conec molt directament aquest món comunista. Escassament l'he visitat en algunes ocasions. És el cas del Berlín Oriental de les acaballes del comunisme i de la Iugoslàvia prèvia a la desfeta final. En els dos casos en vaig treure una molt pobra impressió. La tristesa era ben visible a les cares, en l'uniformisme de la vestimenta i la grisor i mansuetud en el comportament. El comerç era extremament demacrat, fet de cues al carrer i bosses de paper raspós a l'interior. Les llibreries oferien la visió circumspecta dels clàssics i la ideologia més idònia o les formes de vida i de pensar del règim. Els joguets eren de cartró o de fusta, ben pobretons, estàtics, cantelluts, com a la infància de la nostra fatídica i tràgica guerra civil.

El setembre de 1994, pocs anys després de fer fallida tot aquest sistema, vaig visitar Bulgària fent una estada prèvia d'uns dies a la capital, Sofia. Intentaré reflectir aquí, en uns pocs escrits, la impressió que em causà llavors aquell país, just quan sortia del comunisme i iniciava la nova etapa de retrobament de la democràcia i entrada en el joc competitiu de l'economia de mercat. Aquí van, doncs, les notes d'aquells dies.

Els carrers són plens de parades i paradetes. Gent gran que ven grapadets del que pot (julivert, patates, cireres, raïm, flors, olives, fruits secs) o brodat de fil de cotó aspre per

tovalloles o detallets de brodats casolans de cobretaula. Sorprenen en el mercat d'objectes antics, la quantitat de medalles que produí i distribuí el règim anterior. Tota aquesta ferralla acreditativa supera amb intensitat a les icones i als brodats.

La gent deambula passivament, amb mansuetud amb una infinita tristesa de fons. Arrossegueu la seva gran pobresa pels parcs, els carrers i les paradetes. És la tònica d'aquestes generacions que visqueren la funció del règim i el seu sistema operatiu. Ara, res d'això no té sentit i la idealitzada transformació social i econòmica del poble mai arribà a bon terme. Això sense tenir en compte el component de la manca de llibertat, que encara faria més crític el judici. El "fantasma" d'Europa era, doncs, quelcom més complex i reduir a "feixisme", "socialisme" o "comunisme" les interpretacions ideològiques o històriques no deixa de ser un comodí massa fàcil a l'hora d'interpretar el seu sentit o significat general.

El nou jovent que es veu per aquests carrers bruts, míseros i misantròpics de Sofia no mostra tampoc gaires símptomes de gran redempció social o cultural. Predominen també les formes més "lleugeres" de vestir o de comportament social.

Si entreu a les esglésies (ortodoxes) comproveu la penombra dels recons, la tremolor de les espelmes, la fortor de la respiració, el barroquisme de la fusta i la mirada hieràtica i acolorida de les icones. La gent es belluga, mentre fan petits grups de conversa. Van i venen, amb les espelmes i els obsequis, i es persignen contínuament amb mirades esquives, fixes i hieràtiques. Tot és un ritual antic i bellugadís, quelcom inquiet i fugisser.

Els "popes" entonen una cançonera tristoia i monocord, quelcom ineluctable, com si el viure fos l'accident i la mort la finalitat del viure. No sembla que aquesta religió doni una gran religiositat de fusió mística o vivencial, més bé sembla una ordenació interior dels vostres actes per donar-li un sentit